

Plantjes tussen

Over steenbreekvaren

door Bram Schenkeveld

Zoeken jullie wat? Een vraag die we afgelopen zomer op onze zoektocht naar planten tussen de stenen van de straat en aan en op de muren van onze historische binnenstad veelvuldig hebben gehoord. Het was ook een raar gezicht zo'n kromgebogen clubje mensen. Plotseling neerziggend bij ... ja bij wat eigenlijk? Er wordt een plantje uit de grond gerukt, tegen het licht gehouden en bemonsterd met een vergrootglas. Gekke jongens die biologen.

Waarom doen jullie dat eigenlijk? Nog zo'n vraag van een voorbijganger. Ja waarom deden we dat eigenlijk? Als ik voor mezelf spreek dan deed ik dat als training en wel om mijn plantenkennis op peil te houden, en natuurlijk uit nieuwsgierigheid. Wat gaan we tegenkomen? Zegt het iets over de stad als ecosysteem? Hoe divers is 'ie? Was het vroeger beter? Kunnen we met wat we vinden iets zeggen over klimaatverandering. Met dit artikel wil ik de lezer een beetje meenemen in onze bevindingen.

Uit zijn as verzezen plantenwerkgroep

In de eerste plaats wil ik iets vertellen over wie zijn wij en wat we hebben gedaan. Wij, wij zijn een aantal leden van de uit zijn as verzezen plantenwerkgroep. Op pagina 5 zie je ons, Winny, Leo, Mike, Netty, Kees en bovengetekende aan het werk.

En omdat de plantenwerkgroep in oprichting in haar wijsheid besloten had dat het onderzoeksthema van 2021 de straat- en muurflora van Culemborg zou worden, zijn we in de periode mei-september 2021 vier keer een avond op stap geweest. Steeds een ander deel van de binnenstad bezoekend, elke keer twee tot drie uur intensief speurend. In die tijd werd elke plant op naam gebracht en de meer bijzondere ook gefotografeerd en gekarteerd. Zo simpel was het.

En wat heeft dat nou opgeleverd?

In de eerste plaats een lange lijst. In totaal hebben we 199 verschillende vaatplantensoorten aangetroffen, waarmee ik de stelling aandurf dat qua planten het verharde deel van de binnenstad het soortenrijkste habitatype van Culemborg is. Al die spleten tussen de stenen zijn eigenlijk ideale kiemplekken. Eenmaal met je kop boven de verharding moet je wel wat kunnen verdragen. De meeste planten is dan ook geen lang leven beschoren. Alleen de taaiste overleven.

Heel algemeen

De meeste soorten die we aantreffen zijn natuurlijk heel algemeen. Als je alle planten die eigenlijk overal in Nederland in pioniersituaties of op gestoorde plekken voorkomen aftrekt, hou je nog geen kwart van onze lijst over. Maar over dat kwart valt veel te vertellen. Toch eerst nog even iets over die heel algemene planten. Hun namen beginnen vaak met akker- (7x) zoals akkerdistel, gewone of gewoon (16x) zoals gewone melkdistel, groot of grote (7x) zoals grote brandnetel, klein of kleine (9x) zoals kleine veldkers en wit of witte (4x) zoals witte dovenetel. Hoe algemeen kan je zijn?

Extreem milieu

Nu we toch in hokjes aan het plaatsen zijn wil ik iets vertellen over de verschillende ecologische strategieën die planten toepassen in een dergelijk toch wel extreem milieu.

In het voorjaar vonden we veel winterannuëlen. Planten die kiemen in de herfst, winter of heel vroege voorjaar en voordat het echt heet wordt al zaad hebben gevormd en afsterven. Voorbeelden: bleke klapproos, gewone zandmuur, gewoon langbaardgras, kleine leeuwenklauw, kleine veldkers, vroegeling, zandhoornbloem, zandraket.

Van oorsprong zijn dit steppebewoners die met de landbouw naar het westen van Europa zijn gekomen en nu met de intensivering daarvan in Nederland als straatplant overleven.

Muurplanten

Dan zijn er natuurlijk de echte muurplanten, meestal afstammelingen van planten aangepast aan steile rotsen met meestal weinig voedingsbodem en grote temperatuurwisselingen. Zo hebben we alleen al vijf plantensoorten waarvan de naam met muur- begint aangetroffen. muurleeuwenbek, muurpeper en muurvaren zijn wijd verspreid in de Culemborgse binnenstad en het mooist te bewonderen op de oude stadsmuren. Muurfijnstraal is een nieuwkomer en maar op één plek aangetroffen. Muursla staat vooral tussen de stenen en het liefst wat beschaduwd. Het is ook een bosplant. Onder de varens vinden we ook nogal wat soorten die op muren groeien. Dit betreft bijvoorbeeld de eerder genoemde muurvaren, maar ook mannetjesvaren, steenbreekvaren, tongvaren. Steenbreekvaren is zeldzaam in Nederland. Netty vertelde dat 'ie eerder op de kademuur bij de Franse School stond. Ik vond die constatering terug in de NDFF, vier waarnemingen uit 2014 niet alleen op de kademuur van de Franse school, maar ook op mijn eigen tuinmuur er direct tegenover. Nooit gezien. Hoe blind kan je zijn? Het, de varen is in de fase als sporendrager geslachtloos, is daar nu weg. Wij troffen de varen aan tussen de basaltblokken van de keermuur bij de parkeerplaats aan Het Hof. Andere waarnemingen in de NDFF zijn er 1 uit 2010 op de verweerde muur van de achterkant van de garage van Ulrich aan de Lange Meent en uit 2021 in de tuin van een woning aan de Rijnlaan (Theo?) nog wel als spoorling. En dan natuurlijk de vetkruiden. Die kleuren de bovenkanten van de oude stadsmuren, wit en geel. Wij hebben drie soorten gezien: het zeldzame maar exotisch Kamtsjatka-vetkruid, muurpeper en wit vetkruid.

C4-planten

En dan is er nog de groep van de C4-planten. C4-planten hebben een afwijkende fotosynthese, waarbij voor de vastlegging van koolstof (in ketens van 4) minder water nodig is. Ze kunnen beter tegen droogte. In ons geval betrof het vooral eenjarige grassen als Europese hanenpoot, hazenstaart, glad en harig vingergras, groene naalbaar, pluimgierst, straatliefdegras, maar ook kransmuur uit de anjer-familie en harig knopkruid uit de aster-familie. Deze planten hebben buiten hun afwijkende fotosynthese gemeen dat het exoten zijn, afkomstig uit het zuiden, pas laat in het voorjaar kiemen en het goed doen tussen de stenen, maar ook in snijmaisakkers. Die worden tot diep in het voorjaar onkruidvrij gehouden, maar als de maisplanten in juni eenmaal zijn aangeslagen niet meer of minder met herbiciden bespoten. Deze laatkiemers grijpen dan hun kans.

Jonge duinvalleien

Een andere ecologische groep met vertegenwoordigers tussen de straatstenen is die van de jonge duinvalleien. De bodem van jonge duinvalleien is zandig, kalkrijk, verdicht, brak en afwisselend nat en droog. Dat lijkt wel wat op die van verhardingen in de stad die in de

de stenen

en straatliefdegras

*Van links naar rechts: akkerklokje, gele helmbloem, bleekgele droogbloem;
tweede rij: hazenstaart, pluimgierst, klein glaskruid;
daaronder: witte trompettabak en steenbreekvaren.*

winter met pekkel worden bestrooid. Wij vonden bleekgele droogbloem, heelblaadjes, hertshoornweegbree en platte rus. En zo kan ik nog wel even doorgaan. Over alle klokjessoorten op ons pad, vier in getal, de een nog mooier dan de andere. Over de prachtige bloemen van de witte trompettabak op 't Jach of die van de grote leeuwenbek bij 't Pieterplaatsje. Over het stille hoekje in de Achterstraat waar het zeldzame klein glaskruid een schuilplek heeft gevonden. O ja nog een laatste dan. Gele helmbloem. Eerder beschermd onder de Flora- en faunawet en op veel plekken in de stad aanwezig. Ik herinner me de muur van de toenmalige bloemenzaak Corona in de Kleine Kerkstraat, een oude muur in de kasteeltuin en bij mij aan de Havendijk tussen de stoeptegels. Nu troffen we hem/haar op nog maar 1 plek aan op de Oosterwal. Zou het te warm en te droog worden voor deze alpiene soort?

